

เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยพื้นที่สาธารณะ การเคลื่อนไหวทางสังคม และสื่อสังคมออนไลน์ Political Economy of Public Sphere, Social Movements, and Social Media

นลินา ไชยะ¹Nalina Chaiya¹

(Received: May 13, 2019; Revised: September 6, 2019; Accepted: November 12, 2019)

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นพื้นที่สาธารณะของเฟซบุ๊ก ภายใต้กรอบทฤษฎีพื้นที่สาธารณะของฮาเบอร์มาส และการเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนในการอภิปรายถกเถียงบนพื้นฐานของเหตุผลถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์สาธารณะ เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันและฉันทามติ ภายใต้กรอบทฤษฎีการกระทำเชิงการสื่อสาร รวมถึงศึกษาลักษณะการเคลื่อนไหวทางสังคมและการสร้างเครือข่ายของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมผ่านเฟซบุ๊ก โดยวิธีการวิจัย จะใช้การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลแบบผสม ได้แก่การเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับตัวแทนจากขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจำนวน 4 คน และการเก็บข้อมูลด้วยการใช้แบบสอบถามความคิดเห็นจากผู้ใช้งานเฟซบุ๊กจำนวน 103 คน นำเข้าข้อมูลและวิเคราะห์เครือข่ายสังคมของขบวนการเคลื่อนไหวโดยแอปพลิเคชัน Netvizz และโปรแกรม NodeXL ร่วมกับการวิจัยเอกสารและข้อมูลจากระบบอินเทอร์เน็ต โดยยึดหลักการวิเคราะห์ตามแนวทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ทฤษฎีพื้นที่สาธารณะ ทฤษฎีการกระทำเชิงการสื่อสาร แนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคม และแนวคิดเครือข่ายทางสังคม

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัยพบว่า 1) เฟซบุ๊กมีความเป็นพื้นที่สาธารณะตามแนวคิดของฮาเบอร์มาส 5 มิติ ในลักษณะร่วมสมัยและเป็นพลวัต 2) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในบางกรณี ไม่ได้เป็นผลมาจากความเข้าใจร่วมผ่านการถกเถียงอย่างมีเหตุผลบนพื้นที่สาธารณะแล้วประชาชนจึงลุกมาเคลื่อนไหว แต่เกิดขึ้นเพราะประชาชนสนับสนุนตามกระแสสังคมโดยปราศจากการคิดพิจารณาเหตุผลในประเด็นนั้น ๆ 3) ขบวนการเคลื่อนไหวใหม่ก็มีการใช้เฟซบุ๊กโดยโพสต์เนื้อหาลักษณะต่าง ๆ ร่วมกับการใช้สื่อสังคมชนิดอื่นและการลงพื้นที่หรือเคลื่อนไหวบนท้องถนน ซึ่งสามารถสร้างความตื่นตัวแก่ประชาชนผู้สนับสนุนขบวนการ เครือข่าย และความเข้มแข็ง เพื่อให้การเคลื่อนไหวสำเร็จตามวัตถุประสงค์

คำสำคัญ: เศรษฐศาสตร์การเมือง พื้นที่สาธารณะ ฮาเบอร์มาส การเคลื่อนไหวทางสังคม สื่อสังคมออนไลน์

Abstract

The research aimed to study public sphere on Facebook within Habermas's framework and public participation in rational debate on issues of public interests in order to create mutual understanding and social consensus, in the framework of Communicative Action Theory. Also, the study focuses on investigating social movements and networking via Facebook.

This is a mixed methods research. Data were collected through in-depth interview with 4 case studies of social movements' representatives and from a questionnaire of 103 Facebook users' opinions,

¹อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ E-mail: nalina2555@gmail.com

¹Political Sciences Lecturer at Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Rajanagarindra University

through application "Netvizz". The data were analyzed with Excel add on "NodeXL". Other data from documents and internet were also collected and analyzed within the framework of political economy theories such as Habermas' Theory of Public Sphere and Theory of Communicative Actions, concept of social movements, and concept of social networks.

The study found that 1) Facebook can function as public sphere according to Herbermas's five dimensions; in the aspect of contemporary and dynamic public sphere 2) In some cases, social changes are not the results of social mutual understanding through rational debate then lead to public movements. However, they did happen as the results from "social trends" as many people support without rational concern. 3) The social movements' results, with helps from Facebook, show that the movements usually use social medias together with street movements in order to acknowledge people to increase number of supporters, networks, and strength, to achieve their goals.

Keywords: Political Economy, Public Sphere, Habermas, Social Movements, Social Media

บทนำ

"พื้นที่สาธารณะ (Public Sphere)" หรือพื้นที่ซึ่งเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วม เพื่อที่จะรับข้อมูล สื่อสาร แสดงความคิดเห็น หรือถกเถียงกันบนหลักเหตุผลในประเด็นปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง โดยปราศจากการครอบงำหรือชักจูงจากบุคคลใดหรือกลุ่มใด ซึ่งจะก่อให้เกิดการรับรู้ร่วมกัน การแสดงจุดยืนร่วมกัน ไปจนถึงการตัดสินใจของสาธารณชน เพื่อให้รัฐนำความคิดเห็นและข้อเรียกร้องเหล่านั้นไปพิจารณาและดำเนินการ อันจะนำไปสู่การบรรลุผลประโยชน์ร่วมกันของคนในสังคมได้ในที่สุด จึงเป็นขั้นตอนสำคัญของการกระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคประชาชนตามแนวทางประชาธิปไตย

แนวคิด "พื้นที่สาธารณะ (Public Sphere)" ถูกนำมาตีความและใช้ศึกษาอย่างกว้างขวางหลังจากการเสนองานนิพนธ์ชื่อ "การเปลี่ยนรูปเชิงโครงสร้างของพื้นที่สาธารณะ: การสืบสวนประเภทของสังคมกระฎุมพี (The Structural Transformation of the Public Sphere: An Investigation of a Category of Bourgeois Society)" โดย เยอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) นักวิชาการชาวเยอรมัน ในปี ค.ศ. 1962 และผลงานดังกล่าวได้ถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษในปี ค.ศ. 1993 ซึ่งฮาเบอร์มาสนั้นเขียนเรื่อง การเปลี่ยนรูปเชิงโครงสร้างของพื้นที่สาธารณะ เพื่อทำความเข้าใจสังคม และนำเสนอแนวทางที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (กุสุมา ภูไญ, 2556; ฟินเลย์สัน, 2559)

การวิเคราะห์สังคมผ่านความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกโดยเฉพาะวัฒนธรรมที่เป็นตัวกำหนดโครงสร้างทางสังคมและกรอบผลประโยชน์สาธารณะ ที่มีสื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างอุดมการณ์เพื่อใช้เหตุผลในการควบคุมมนุษย์ผู้อื่นในสังคม ซึ่งหมายถึงเหตุผลกลับกลายเป็นสิ่งที่ครอบงำบุคคลมากกว่าให้อิสระทางความคิด ตามการวิเคราะห์ของนักทฤษฎีวิพากษ์รุ่นแรกนั้น ในขณะที่ฮาเบอร์มาสกลับเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์มีลักษณะเป็นองค์ประฐานที่มีความตัดเยื่อมกัน (subject-subject relation) ในแง่ของการสำนึกและใช้เหตุผล แต่ปัญหาสังคมและความไร้เหตุผลที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลมาจากพัฒนาการการใช้เหตุผลของมนุษย์ยังไม่สมบูรณ์เต็มที่ เช่นนั้นแล้ว การนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ พื้นที่สาธารณะ จึงเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าการใช้เหตุผลของมนุษย์สามารถเป็นอิสระและปราศจากการครอบงำได้ โดยกระทำผ่านการสื่อสารอย่างมีเหตุมีผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน (mutual understanding) บนพื้นที่ที่ทุกคนในสังคมสามารถเข้าร่วมและแสดงความคิดเห็นอย่าง

เท่าเทียม อันจะนำไปสู่ฉันทามติ (consensus) หรือการบรรลุถึงความเห็นผลต้องกันเกี่ยวกับผลประโยชน์ร่วมในสังคมได้ในที่สุด (Habermas, 1984 อ้างถึงใน สุวัชร คมพจน์, 2554; Habermas, 1987 อ้างถึงใน สุวัชร คมพจน์, 2554; กาญจนา แก้วเทพ, กิตติ กันภัย และปรีชาต สถาปิตานนท์, 2543)

แนวคิดพื้นฐานที่สาธารณะจึงอยู่บนพื้นฐานของสมมติฐานที่ว่า มนุษย์มีความเป็นเหตุเป็นผลและสามารถบรรลุประโยชน์ร่วมกันผ่านการสื่อสาร ซึ่งจะทำให้มนุษย์เข้าใจเป้าหมาย ความต้องการ หรือความปรารถนาที่แท้จริงของตนเองและบุคคลอื่นได้ ฮาเบอร์มัสจึงให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้าใจร่วมกันของคนในสังคมผ่านแนวคิดด้าน "การสื่อสาร" โดยเสนอ "ทฤษฎีการกระทำเชิงการสื่อสาร (The Theory of Communicative Action)" ที่เป็งานานิพนธ์สองฉบับเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งจะถูกต้องความ พร้อมทั้งเข้าใจเหตุผลและเป้าหมายของการสื่อสารนั้นโดยบุคคลอื่น ซึ่งในท้ายที่สุดจะนำไปสู่ความเข้าใจระหว่างกันได้ อาจกล่าวได้ว่า เป้าหมายของทฤษฎีการกระทำเชิงการสื่อสาร ก็เพื่อเป็นแนวทางในการวิพากษ์ความเป็นอิสระของสังคม รวมถึงเสนอทิศทางในการปลดปล่อยเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นโดยปราศจากการครอบงำ โดยอยู่บนเงื่อนไขของการพัฒนาระดับสมรรถนะทางการสื่อสารระหว่างมนุษย์อย่างเท่าเทียมเพื่อบรรลุเป้าหมายและความเข้าใจร่วมกันอย่างเหมาะสม

พื้นที่สาธารณะ สำหรับฮาเบอร์มัสแล้ว คือพื้นที่ระหว่างความเป็นส่วนตัว และความเป็นส่วนรวม โดยพื้นที่ส่วนตัว (Private Sphere) หรือโลกชีวิต (Lifeworld) นั้น คือพื้นที่ของความเป็นส่วนตัว ครอบครัว การทำมาหาเลี้ยงชีพ ความคิด ความเชื่อ หรือวัฒนธรรมของปัจเจกชน ซึ่งอยู่ภายใต้โครงสร้างใหญ่อย่างสังคม (Society) หรือระบบ (System) ได้แก่ภาครัฐ ภาคการเมือง และระบบเศรษฐกิจ ซึ่งจะรวมถึงการพิจารณาประเด็นเกี่ยวกับการบริหารและอำนาจของรัฐ การผลิต การกระจายผลประโยชน์ และการบริโภคของสังคม ดังนั้น พื้นที่สาธารณะ หรือพื้นที่ของพลเมือง (civil sphere) จึงเป็นพื้นที่ระหว่างความเป็นส่วนตัวของบุคคล และสังคมที่เขาดำรงอยู่ โดยวัฒนธรรมจะหลอมรวมและก่อรูปลักษณะของสังคม ในขณะที่การเมืองและเศรษฐกิจจะเข้ามามีบทบาทต่อวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชน พื้นที่สาธารณะจึงเป็นสิ่งที่เชื่อมต่อและประสานโลกชีวิตและระบบเข้าด้วยกันพื้นที่สาธารณะนี้ จะมีลักษณะที่ "ความคิดเห็นสาธารณะ (public opinion)" สามารถเกิดขึ้นได้ในชีวิตและสังคมของประชาชน โดยจะเปิดกว้างให้แก่ประชาชนทุกคนในการแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์เรื่องต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาหรือผลประโยชน์สาธารณะ โดยผ่านกระบวนการสื่อสารแบบอภิปรายโต้แย้งกันด้วยเหตุผลผลอย่างเสรี โดยปราศจากการชักจูงหรือบังคับข่มขู่ เพื่อให้เกิดผลประโยชน์แก่สังคมโดยรวม และยังมีความสำคัญในฐานะที่เป็นสื่อในการเชื่อมโยงระหว่าง "รัฐ" และ "สังคม" ทั้งนี้ พื้นที่สาธารณะจึงเกี่ยวข้องกับการสร้าง "ความรู้สึกเป็นส่วนรวม (sense of public)" ของคนในสังคม กล่าวคือเมื่อบุคคลได้ก้าวเข้าสู่พื้นที่ดังกล่าว ก็จะกลายเป็น "ผู้กระทำการ (Actor)" ที่สามารถมีส่วนร่วมกับประเด็นปัญหาของสังคมอย่างเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการปิดกั้นโดยรัฐหรือบุคคล และการควบคุมใด ๆ เพื่อแสดงตัวในฐานะ "พลเมือง (citizen)" ที่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมกับสังคม นำเสนอข้อเรียกร้องของประชาชนหรือตรวจสอบรัฐบาลผู้มีอำนาจในการปกครองขณะนั้นด้วย

นับแต่การก่อตัวของพื้นที่สาธารณะในช่วงปลายศตวรรษที่ 17 พบว่า สื่อมวลชน มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่สาธารณะ ทั้งสิ่งสิ่งพิมพ์ที่มีบทบาทในช่วงแรก จนพัฒนาการเป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์สมัยใหม่ ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ และคอมพิวเตอร์ ซึ่งตามทฤษฎีของฮาเบอร์มัสแล้ว สื่อเป็นตัวกลางซึ่งยึดโยงความสัมพันธ์ภายในสังคมไว้ด้วยกัน (Fuchs, 2014) โดยผ่านการสร้างและตีความสัญลักษณ์หรือภาษา เพื่อให้เกิดความเข้าใจทั้งผู้อื่นและสังคมโลก กลายเป็นการสื่อสาร ผ่านสื่อกลางในรูปแบบต่าง ๆ (Fuchs, 2014) โดยเราสามารถแบ่งการใช้สื่อเป็นสามรูปแบบใหญ่ ๆ คือ 1. เพื่อสร้างการรับรู้ (cognition) ผ่านสื่อประเภทเก็บข้อมูล (storage media) หรือเทคโนโลยีสารสนเทศประเภทที่มีข้อมูลในตัวเอง โดยจะใช้เพื่อแจ้งข้อมูลเท่านั้น 2. เพื่อสื่อสาร (communication) ผ่านสื่อประเภทขนย้ายข้อมูล (transport media) หรือเทคโนโลยีการสื่อสาร เป็นสื่อที่ใช้ส่งข้อมูลจากผู้ส่งไปยังผู้รับ 3. เพื่อสร้างความร่วมมือ (co-operation) ผ่านสื่อประเภทสร้างความร่วมมือ (collaborative

media) หรือเทคโนโลยีในการรวมข้อมูลจากหลายแหล่งหรือผู้ใช้หลายคน เช่น เว็บไซต์วิกิ (Wikis) และสังคมออนไลน์ (Fuchs, 2014)

สื่อที่มีบทบาทมากในปัจจุบันคือสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์บนระบบอินเทอร์เน็ตที่มีผู้ใช้บริการหลากหลาย ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จึงได้มุ่งศึกษาที่บทบาทของ เฟซบุ๊ก ผู้ให้บริการสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ขนาดใหญ่ จากอัตราการใช้งานเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยปัจจุบันในประเทศไทยมีประชากรประมาณ 67 ล้านคน ซึ่งเป็นผู้ที่ใช้งานระบบอินเทอร์เน็ต ประมาณ 25 ล้านคน และมีสัดส่วนผู้ใช้เว็บไซต์เฟซบุ๊กมากเป็นอันดับหนึ่ง โดยข้อมูลในไตรมาสที่ 4 ปี พ.ศ. 2558 ระบุว่าผู้ใช้บริการที่มีอายุระหว่าง 16 ถึง 64 ปี ใช้เว็บไซต์เฟซบุ๊ก คิดเป็นร้อยละ 32 เมื่อเทียบกับการใช้งานในระบบผู้ให้บริการอื่น ๆ รวมถึงความสามารถสำคัญในการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมได้แก่ การสร้างการรับรู้ (cognition) การสื่อสารระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล (communication) และสร้างความร่วมมือของคนในสังคม (co-operation) (Fuchs, 2014)

เฟซบุ๊กนั้น มีแนวโน้มที่จะเป็นพื้นที่สาธารณะในเชิงนามธรรม ที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการเอื้ออำนวยความสะดวกให้คนทุกกลุ่มในสังคมได้มีช่องทางในการแสดงความคิดเห็นและถกเถียงประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์สาธารณะร่วมกันได้ (กาญจนา แก้วเทพ, กิตติ กันภัย และปรีชาต สถาปิตานนท์, 2543) นอกจากนี้ การแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแต่เพียงอย่างเดียวนั้นอาจไม่เป็นผลสำเร็จเท่าใดนัก จึงต้องมีกลไกด้านการกระทำเชิงการสื่อสารผ่านการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยใช้สื่อและพื้นที่สาธารณะที่หลากหลายต่อเนื่องควบคู่กันไปด้วย

การเคลื่อนไหวทางสังคมนั้น จะมีรูปแบบและระดับความเข้มข้นแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ และบริบททางสังคม มีจุดเด่น คือจะเน้นการเรียกร้องเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่ขาดการเอาใจใส่จากภาครัฐและผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของสังคมโดยรวม เป็นประเด็นที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม โดยการเคลื่อนไหว ไม่ได้จำกัดบนฐานของกลุ่มคนหรือชนชั้นใดเพียงชนชั้นเดียว แต่มีการรวมตัวจากหลายเครือข่าย ที่มีความแตกต่างและเป็นอิสระต่อกัน บางครั้งสมาชิกของเครือข่ายแทบไม่มีอะไรที่เหมือนกันหรือแม้แต่ไม่เคยพบหน้ากันเลยก็มี และการเคลื่อนไหวของกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ เหล่านี้ มักทำอย่างเปิดเผยให้สาธารณชนได้รับรู้อย่างกว้างขวาง วัตถุประสงค์เพื่อประชาสัมพันธ์และสร้างความตื่นตัวทางการเมืองแก่คนในสังคม รวมถึงกดดันรัฐบาลหรือผู้มีอำนาจให้รับฟัง แก้ไขปัญหา และเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น ดังนั้น การสื่อสารสาธารณะและสื่อมวลชน รวมถึงพื้นที่สาธารณะซึ่งเปิดกว้างแก่ประชาชนทุกคนจึงถือเป็นปัจจัยหลักที่จะเผยแพร่กระบวนการดังกล่าวได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากที่สุด

ดังนั้น ในงานวิจัยฉบับนี้ จึงมุ่งศึกษาความเป็นพื้นที่สาธารณะของเฟซบุ๊ก ซึ่งอาจสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการแสดงออกและมีส่วนร่วมของประชาชน ร่วมกับการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ใช้เฟซบุ๊กเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความตื่นตัว การมีส่วนร่วมทางการเมือง และได้ตอบอำนาจรัฐที่ครอบงำสังคม โดยได้ยกกรณีศึกษา 4 กรณี ได้แก่ กรณีการชุมนุมของกลุ่ม กปปส. กรณีการเคลื่อนไหวคัดค้านการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์ กรณีการเคลื่อนไหวคัดค้านการทำเหมืองแร่ในจังหวัดเพชรบูรณ์ และกรณีการเคลื่อนไหวคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินจังหวัดกระบี่

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาความเป็นพื้นที่สาธารณะของเฟซบุ๊ก และปัจจัยสนับสนุนหรืออุปสรรคที่มีต่อความเป็นพื้นที่สาธารณะ
2. ศึกษาลักษณะการใช้เหตุผลในการพูดคุยถกเถียงประเด็นสาธารณะบนเฟซบุ๊ก เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมและฉันทามติ
3. ศึกษารูปแบบและลักษณะการใช้เฟซบุ๊ก ในการเคลื่อนไหวทางสังคมและการสร้างเครือข่ายของกลุ่มเคลื่อนไหวสิทธิการศึกษา และผลจากการเคลื่อนไหวในมิติต่าง ๆ

ระเบียบวิธีวิจัย

1. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้จะเป็นการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับตัวแทนจากกลุ่มขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่สนใจศึกษาและการเก็บข้อมูลด้วยการใช้แบบสอบถามความคิดเห็นจากประชาชนทั่วไปผู้ใช้งานออนไลน์เว็บไซต์เฟซบุ๊ก นอกจากนี้ยังนำเข้าข้อมูลและวิเคราะห์เกี่ยวกับเครือข่ายสังคมออนไลน์โดยแอปพลิเคชัน Netvizz และโปรแกรมประยุกต์ NodeXL ร่วมกับการวิจัยเอกสาร (documentary research) ซึ่งประกอบด้วยงานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ ข่าว รายงาน รวมทั้งข้อมูลประเภทตัวบทจากระบบอินเทอร์เน็ต และพิจารณาเหตุการณ์เชื่อมโยง ตีความข้อมูล วิเคราะห์ตามแนวทฤษฎีที่เกี่ยวข้องภายใต้กรอบเศรษฐศาสตร์การเมือง ได้แก่ ทฤษฎีพื้นที่สาธารณะ ทฤษฎีการกระทำเชิงการสื่อสาร แนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ และแนวคิดเรื่องเครือข่ายทางสังคม โดยวิเคราะห์ถึงศักยภาพของเว็บไซต์เฟซบุ๊กในการสร้างพื้นที่สาธารณะผ่านการพูดคุยถกเถียงอย่างมีเหตุผลของผู้เข้าร่วมกระทำการรวมถึงการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่โดยภาคประชาสังคมเพื่อตอบโต้กับการครอบงำจากระบบ ซึ่งผู้วิจัยจะสร้างข้อสรุปโดยเหตุผลแบบอุปนัย (induction) จากการวิเคราะห์กรณีศึกษาเหตุการณ์ย่อยและตัวแปรต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การสรุปผล และนำเสนอผลการศึกษาระบบ

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 การวิจัยเอกสาร

2.1.1 ข้อมูลเอกสารและตัวบท ได้แก่ ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้ผ่านการวิเคราะห์มาแล้ว อาทิ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และบทความทางวิชาการ เป็นต้น และข้อมูลปฐมภูมิซึ่งยังไม่ผ่านการวิเคราะห์ อาทิ ข่าว ข้อมูลจากเว็บไซต์ต่าง ๆ รายงานการสัมมนาหรือการประชุม ระเบียบข้อบังคับของหน่วยงานราชการ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลประเภทตัวบทจากแฟนเพจต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องบนเฟซบุ๊ก ได้แก่ เพจ กปปส., Suthep Thaugsuban, มูลนิธิมวลมหาประชาชนเพื่อการปฏิรูปประเทศไทย, มูลนิธิสืบนาคะเสถียร, Sasin Chalemlarp, หยุด!!! เชื้อเนอแมวก STOP DAM, หยุดถ่านหินกระบี่, และ No-Coal Krabi รวมถึงกลุ่มสาธารณะและบัญชีผู้ใช้บนเฟซบุ๊กที่เกี่ยวข้อง

2.1.2 ข้อมูลสถิติ ข้อมูลเชิงสถิติของเพจที่มีบทบาทต่อการเคลื่อนไหวแต่ละกรณีศึกษา ได้แก่ กรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่ม กปปส. กรณีการเคลื่อนไหวคัดค้านการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์ กรณีการเคลื่อนไหวคัดค้านการทำเหมืองแร่ในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ และกรณีเคลื่อนไหวคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินจังหวัดกระบี่ ซึ่งจะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลทางสถิติของเพจที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวข้างต้นด้วยแอปพลิเคชัน Netvizz และโปรแกรมประยุกต์ NodeXL รวมถึงการใช้โปรแกรมประยุกต์ NodeXL ในการสร้างตารางเมทริกซ์และกราฟมโนภาพ (data visualization) ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลและแสดงผลจะครอบคลุมประเด็น ดังนี้ (1) ขนาดและความนิยมของแฟนเพจบนเฟซบุ๊ก ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเคลื่อนไหว โดยพิจารณาจากจำนวนผู้ถูกใจ (like) ผู้ติดตาม (follow) และการตอบสนองการนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ จากผู้ใช้ และ (2) เครือข่ายและการวิเคราะห์เครือข่ายสังคมของแฟนเพจบนเฟซบุ๊กที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเคลื่อนไหว

2.2 การสำรวจสนาม

2.2.1 การสัมภาษณ์ โดยในการวิจัยครั้งนี้ จะมีแนวการสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เกี่ยวกับประเด็นการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ โดยเฉพาะเฟซบุ๊ก ในการเคลื่อนไหวทางสังคมและสร้างพื้นที่สาธารณะผ่านการสร้างความเห็นสาธารณะ โดยจะมีการสัมภาษณ์จากผู้ที่สามารถให้ ข้อมูลหลัก (key-informants) 4 คน

ที่อยู่ในกลุ่มขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจากกรณีศึกษาดังต่อไปนี้คือ (1) นายชินวรณ์ บุญยเกียรติ หนึ่งในแกนนำของกลุ่ม กปปส. (2) ดร.สมิทธิ์ ตุงคะสมิต ผู้ร่วมรณรงค์คัดค้านโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์ (3) ดร.วิศิษฐ์ โฆษิตานนท์ ผู้นำกลุ่ม เคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่ในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ และ (4) นายประสิทธิ์ชัย หนูนวล ผู้นำกลุ่มเคลื่อนไหวต่อต้านการก่อสร้าง โรงไฟฟ้าถ่านหินจังหวัดกระบี่ ซึ่งการสัมภาษณ์จะครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับรายละเอียดและข้อมูลทั่วไปของกลุ่มวัตถุประสงค์ ของการเคลื่อนไหว รูปแบบการเคลื่อนไหว ยุทธศาสตร์ การระดมทรัพยากร และการสร้างเครือข่าย เครื่องมือที่ใช้ในการ เคลื่อนไหว ผลการเคลื่อนไหวและสถานะปัจจุบันของกลุ่ม และความคิดเห็นต่อสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ อาทิ ประสิทธิภาพ การแสดงความคิดเห็น และข้อจำกัด เป็นต้น

2.2.2 การสำรวจความคิดเห็นโดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นออนไลน์ซึ่งเป็นการสุ่มแบบไม่เจาะจง จากผู้ใช้งานเฟซบุ๊กจำนวน 103 คน เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ข้อมูลที่เก็บรวบรวมด้วยวิธีการอื่นมีความถูกต้องและน่าเชื่อถือได้ มากยิ่งขึ้น ซึ่งแบบสอบถามจะเป็นชุดคำถามที่สร้างขึ้นอย่างมีหลักเกณฑ์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยมีประเด็นเกี่ยวกับการ เคลื่อนไหวทางสังคมและการใช้สื่อออนไลน์ในการแสดงความคิดเห็นและเคลื่อนไหวทางสังคม ในการรวบรวมข้อมูลโดยใช้ แบบสอบถาม จะใช้การสุ่มตัวอย่างบุคคลทั่วไปผู้ใช้งานเฟซบุ๊ก โดยใช้ชุดแบบสอบถามออนไลน์ ซึ่งสร้างและจัดเก็บโดยผู้ให้ บริการเว็บไซต์ Google Document

3. วิธีการตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัย จะใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการเก็บรวบรวม เพื่อให้ข้อมูลที่ได้รับความเที่ยงตรง แม่นยำ และน่าเชื่อถือ โดยใช้หลักการตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (data triangulation) ซึ่งเป็นการตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้อาจมาจากแหล่ง ที่มา 3 แหล่ง คือ เวลา สถานที่ และบุคคล

4. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ในงานวิจัยฉบับนี้ จะใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีรูปแบบวิเคราะห์ต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่

4.1 การจัดหมวดหมู่ หรือจัดระเบียบข้อมูล โดยแบ่งกลุ่มการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นดังนี้

4.1.1 การวิเคราะห์เกี่ยวกับความเป็นพื้นที่สาธารณะของเฟซบุ๊ก 5 มิติ ได้แก่ มิติผู้กระทำการ มิติสถานที่ มิติ การเข้าถึง มิติการกระทำ และมิติหน้าที่ รวมถึงปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรคที่มีความเป็นพื้นที่สาธารณะดังกล่าว

4.1.2 การวิเคราะห์เกี่ยวกับลักษณะการใช้เหตุผลในการพูดคุยถกเถียงประเด็นสาธารณะบนเว็บไซต์เฟซบุ๊ก เพื่อสร้างความเข้าใจรวมและฉันทามติ

4.1.3 การวิเคราะห์เกี่ยวกับรูปแบบและลักษณะการใช้เว็บไซต์เฟซบุ๊ก ในการเคลื่อนไหวทางสังคมและการ สร้างเครือข่ายของกลุ่มเคลื่อนไหวที่ศึกษา รวมทั้งผลจากการเคลื่อนไหวในมิติต่าง ๆ

4.1.4 การวิเคราะห์กระบวนการ โดยกระบวนการดังกล่าวนี้ เริ่มตั้งแต่การตั้งคำถามวิจัย การตั้งสมมติฐาน การ เก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ไปจนถึงการสรุปผลข้อมูล เพื่อให้รู้ว่าการบวนการและผลการวิเคราะห์มีความถูกต้อง หรือเป็น ไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่

4.2 การวิเคราะห์ความเป็นเหตุเป็นผลของข้อมูล เพื่อให้ได้ผลสรุปที่มีเหตุผลและเป็นจริงมากที่สุด

4.3 การวิเคราะห์ทางภาษา เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อ เครือข่ายสังคมออนไลน์ ดังนั้น จำเป็นต้องใช้การวิเคราะห์ทางภาษาหรือการวิเคราะห์วาทกรรม เพื่อเข้าใจเจตนาและรูปแบบการ แสดงออกของกลุ่มผู้ใช้งานระบบดังกล่าว

4.4 การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม เพื่อให้เข้าใจลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคม (ออนไลน์) ระหว่างแฟนเพจที่ เกี่ยวข้องบนเว็บไซต์เฟซบุ๊ก โครงสร้างของเครือข่าย และการไหลเวียนของทรัพยากรหรือข้อมูลภายในเครือข่าย โดยดัชนีที่นำ

มาวิเคราะห์ได้แก่ 1) หน่วย (บุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์กร) หรือ Node 2) เส้นเชื่อมต่อ โยงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วย หรือ Edge 3) ขนาด (Size) และความหนาแน่น (Density) ของเครือข่าย โดยขนาด หมายถึงจำนวนสมาชิกทั้งหมดในเครือข่าย และความหนาแน่น หมายถึงสัดส่วนของเส้นเชื่อมโยงที่เกิดขึ้นจริงต่อเส้นเชื่อมโยงที่มีโอกาสเกิดขึ้นในเครือข่าย และดัชนีจำนวนเส้นต่อจุด (Links per Node) ซึ่งหมายถึง จำนวนเส้นเชื่อมโยงทั้งหมดต่อสมาชิกทั้งหมดในเครือข่าย เนื่องจากในบางครั้ง เครือข่ายขนาดเล็กและขนาดใหญ่ อาจมีผลการคำนวณค่าความหนาแน่นเท่ากัน แต่จำนวนสมาชิกและจำนวนเส้นต่อจุดจะสามารถช่วยอธิบายโครงสร้างเครือข่ายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น (จุลเรชา วิทยายุทธภูมิ และน้ำทิพย์ วิภาวิน, 2555) 4) ความเป็นจุดศูนย์กลาง (Centrality) โดยค่าความเป็นจุดศูนย์กลางของสมาชิกเครือข่ายที่สำคัญ ได้แก่ ความเป็นจุดศูนย์กลางโดยวัดจากระดับ (Degree Centrality) ซึ่งหมายถึง สมาชิกนั้นมีชื่อเสียง เป็นที่รู้จัก หรืออาจให้คำปรึกษาแก่สมาชิกอื่นมากที่สุด ความเป็นจุดศูนย์กลางโดยวัดจากความใกล้ชิด (Closeness Centrality) ซึ่งหมายถึงสมาชิกนั้นสามารถทำการติดต่อเชื่อมโยงไปยังสมาชิกอื่นในเครือข่ายได้อย่างรวดเร็ว และเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ความเป็นจุดศูนย์กลางโดยวัดจากการค้นกลาง (Betweenness Centrality) ซึ่งแสดงถึงบทบาทในการควบคุมหรือกลั่นกรองปฏิสัมพันธ์ และบทบาทในการนำนวัตกรรมความรู้ ความเจริญ เข้ามายังเครือข่าย และสุดท้ายความเป็นจุดศูนย์กลางโดยวัดจากเวกเตอร์ลักษณะเฉพาะ (Eigenvector Centrality) ซึ่งเป็นการวัดความเป็นศูนย์กลางของสมาชิกเครือข่ายโดยพิจารณาจากระดับความมีอิทธิพลของสมาชิก

โดยที่ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดและทฤษฎีเป็นฐานการวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้ประกอบไปด้วยแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีพื้นที่สาธารณะของฮาเบอร์มาส แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการกระทำเชิงการสื่อสารของฮาเบอร์มาส แนวคิดเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายสังคมและการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมโดยสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางสรุปเกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูล

วัตถุประสงค์	เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิดและทฤษฎี	วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล
1. ความเป็นพื้นที่สาธารณะของเฟซบุ๊ก	คุณลักษณะของพื้นที่สาธารณะ 5 มิติ 1. มิติผู้กระทำการ-ประชาชนทุกระดับชั้นเป็นผู้กระทำการอย่างมีเหตุผลเท่าเทียมกัน 2. มิติสถานที่พื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นซึ่งปลอดจากอำนาจและการแทรกแซงของรัฐหรือทุน 3. มิติการเข้าถึง-ประชาชนสามารถเข้าถึงพื้นที่สาธารณะโดยไม่ถูกกีดกัน 4. มิติการกระทำผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นพูดคุยถกเถียงประเด็นสาธารณะโดยอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและมีส่วนร่วมในการแสดงออกทางสังคม 5. มิติหน้าที่การพูดคุยถกเถียงบนพื้นฐานของเหตุผลนำไปสู่ฉันทามติและความคิดเห็นสาธารณะเพื่อเป็นข้อเรียกร้อง ตรวจสอบ หรือคานอำนาจกับระบบรัฐและทุน การมีส่วนร่วมทางการเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม	- การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต - การวิเคราะห์ทางภาษา (การวิเคราะห์ตัวบท) - การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก - การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

ตารางที่ 1 ตารางสรุปเกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูล (ต่อ)

วัตถุประสงค์	เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิดและทฤษฎี	วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล
2. การใช้เหตุผลเพื่อสร้างความเข้าใจรวมและสร้างฉันทามติ	การกระทำเชิงสังคม 1. การกระทำอย่างมีเหตุผลเพื่อบรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็น การกระทำที่เล็งถึงผลลัพธ์ของการกระทำเป็นสำคัญ ประกอบด้วย การกระทำเชิงเครื่องมือ (non-social action) และการกระทำเชิงกลยุทธ์ (social action) 2. การกระทำเชิงการสื่อสาร ซึ่งเป็นการกระทำที่มุ่งให้เกิดความเข้าใจระหว่างกันผ่านการพูดคุยถกเถียงเพื่อบรรลุความเข้าใจร่วมกันโดยการกล่าวอ้างความสมเหตุสมผลที่แม่นยำตรงสามประการ ได้แก่ การอ้างความจริง การอ้างความถูกต้อง และการอ้างอารมณ์ความรู้สึกความเชื่อมั่น	- การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต - การวิเคราะห์ทางภาษา (การวิเคราะห์ตัวบท)
3. การใช้เฟ้นักในการขับเคลื่อนการเคลื่อนไหวทางสังคม	1. การใช้เฟ้นักเป็นไปเพื่อการสื่อสารและสร้างความตระหนักแก่สังคม 2. การใช้เฟ้นักเป็นไปเพื่อสร้างเครือข่าย และระดมทรัพยากร 3. การใช้เฟ้นักเป็นไปเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์	- การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต - การวิเคราะห์ทางภาษา (การวิเคราะห์ตัวบท) - การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก - การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม - การวิเคราะห์ข้อมูลจากเฟ้นักโดยแอปพลิเคชันและโปรแกรมประยุกต์

ผลการวิจัย

1. ความเป็นพื้นที่สาธารณะของเฟ้นัก และปัจจัยสนับสนุนหรืออุปสรรคที่มีต่อความเป็นพื้นที่สาธารณะ

จากการพิจารณาความเป็นพื้นที่สาธารณะของเฟ้นักใน 5 มิติ ได้แก่ มิติผู้กระทำการ มิติสถานที่ มิติการเข้าถึง มิติการกระทำ และมิติหน้าที่ พบว่า เฟ้นักมีพื้นที่สาธารณะแตกต่างจากพื้นที่สาธารณะตามแนวคิดดั้งเดิมของฮาเบอร์มาสที่มีต่อพื้นที่สาธารณะในช่วงศตวรรษที่ 18 อยู่บ้าง คือ ผู้กระทำการบนเฟ้นัก สามารถเป็นใครก็ได้ โดยจะเข้าร่วมกระทำการบนเฟ้นักได้โดยไม่ถูกกีดกันจากเพศ เชื้อชาติ ฐานะ หรือทัศนคติทางการเมือง และพื้นที่สาธารณะนี้มีลักษณะเป็นนามธรรมโดยไม่พื้นที่ทางกายภาพและขอบเขตที่จำกัด แต่เฟ้นักมีความสามารถที่จะส่งเสริมให้เกิดการสื่อสาร ปฏิสัมพันธ์ และความร่วมมือระหว่างคนในสังคมได้ ซึ่งปฏิสัมพันธ์นี้สามารถเกิดขึ้นอย่างเสรีภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย ข้อกำหนดของผู้ให้บริการและกติกาที่ผู้ใช้งานตั้งและยอมรับร่วมกัน โดยที่ไม่ถูกครอบงำจากอำนาจรัฐหรือทุน ซึ่งศักยภาพดังกล่าวของเฟ้นักนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เฟ้นักเป็นพื้นที่สาธารณะในแง่ของการแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ โดยเฉพาะ ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์สาธารณะได้อย่างเสรี สร้างความเข้าใจร่วมกันและความตระหนักแก่สังคม เกิดความพยายามที่จะสร้างความเป็นธรรม หรือเกิดการตอรอง และติดตามตรวจสอบการทำงานของภาครัฐ

แต่อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในมิติการกระทำโดยยึดแนวคิดทฤษฎีการกระทำเชิงการสื่อสาร ที่ให้ความสำคัญกับการใช้เหตุผลในการพูดคุยถกเถียงระหว่างกันในสังคมเพื่อให้เกิดความเข้าใจและฉันทามติร่วมกันแล้วปรากฏว่าการใช้เหตุผลของผู้ใช้งานที่เข้าร่วมกระทำการบนเฟซบุ๊ก ยังไม่มีลักษณะเป็นองค์ประจักษ์ที่มีสำนึกหรือเหตุผลที่เทียบกันได้อย่างเต็มที่ บ่อยครั้งที่ผู้ใช้งานมีการนำอารมณ์ความรู้สึกเป็นที่ตั้งเหนือเหตุผล และมีการใช้ประทุษวาจา ข้อมูลเท็จ หรือการกลั่นแกล้งแทนที่จะเปิดกว้างหรือสร้างความเข้าใจระหว่างกันผ่านการใช้เหตุผลนอกจากนั้นการที่เฟซบุ๊กเอื้ออำนวยให้เกิดการนำเสนอและเผยแพร่ข้อมูลอย่างเสรี ส่งผลให้มีข้อมูลเท็จหรือบิดเบือนกระจายปะปนกับข้อมูลที่มีประโยชน์ ทำให้เกิดความเสียหายและทำให้การพัฒนาสังคมต้องหยุดชะงัก ซึ่งนับเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อคุณภาพของพื้นที่สาธารณะ

2. การใช้เหตุผลในการพูดคุยถกเถียงประเด็นสาธารณะบนเว็บไซต์เฟซบุ๊ก เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมและสถาปนาฉันทามติ

การใช้เหตุผลในการพูดคุยถกเถียงประเด็นที่เกี่ยวข้องในมิติการกระทำ จากกรณีศึกษาสิทธิกรณีนบนเฟซบุ๊กพบว่า แฟนเพจที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวทั้งสิทธิศึกษา มีการนำเสนอและเผยแพร่เนื้อหาทั้งในรูปแบบข้อความ รูปภาพ วิดีโอ และเนื้อหาที่ลิงก์จากแหล่งภายนอก โดยการสื่อสารผ่านเนื้อหาเหล่านี้ มีทั้งที่เป็นลักษณะของการกระทำเชิงกลยุทธ์ ที่เล็งถึงผลลัพธ์และเพื่อบรรลุเป้าหมายเป็นสำคัญ และการกระทำเชิงการสื่อสาร ที่เป็นการใช้เหตุผลสื่อสารเพื่อมุ่งให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน

ทั้งนี้ ผลการศึกษาพบว่า โดยส่วนใหญ่แล้ว แฟนเพจที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวคัดค้านการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์ การเคลื่อนไหวคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินจังหวัดกระบี่และบัญชีผู้ใช้งานหรือกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวคัดค้านการทำเหมืองแร่ในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่ เพจมูลนิธิสืบนาคะเสถียร เพจ Sasin Chalermklarp เพจ หยุด!!! เขื่อนแม่วงก์ STOP DAM เพจหยุดถ่านหินกระบี่ เพจ No-Coal Krabi บัญชีผู้ใช้งาน วิศัลย์ โฆษิตานนท์ และกลุ่มสาธารณะ คนเพชรบูรณ์ ไม่เอาเหมืองแร่ ให้ความสำคัญกับการนำเสนอและเผยแพร่เนื้อหาในลักษณะการกล่าวอ้างความจริงตามทฤษฎี (ข้อมูลการศึกษาวิจัย ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อประชาชน ชุมชน หรือสิ่งแวดล้อม และตัวเลขทางสถิติ) ร่วมกับการกล่าวอ้างบรรทัดฐานความถูกต้อง และการกล่าวอ้างอารมณ์ความรู้สึกและความเชื่อมั่น ผ่านการโพสต์ในรูปแบบข้อความ รูปภาพ และวิดีโอ ซึ่งจะเน้นการนำเสนอรูปภาพเป็นหลัก นอกจากนั้น แต่ละเพจยังให้ความสำคัญกับการเผยแพร่ลิงก์เนื้อหาจากภายนอก เพื่อยืนยันความเหมาะสมของการกล่าวอ้างความสมเหตุสมผลตามแนวทางการเคลื่อนไหวของเพจ

ในขณะที่การเคลื่อนไหวของกลุ่ม กปปส. ผ่านแฟนเพจของเฟซบุ๊ก ได้แก่ เพจ กปปส เพจ Suthep Tuagsuban และเพจ มูลนิธิมวลมหาประชาชนเพื่อการปฏิรูปประเทศ จะมุ่งไปที่เนื้อหาซึ่งถูกสร้างโดยเพจตนเองเป็นหลัก ประกอบด้วยรูปภาพ (รูปภาพอย่างเดียวและรูปภาพพร้อมข้อความ) วิดีโอ และข้อความ ตามลำดับ โดยการสื่อสารกับผู้ใช้งานเฟซบุ๊กที่ติดตามเพจ จะประกอบจากทั้งการสื่อสารในรูปแบบการกระทำเชิงกลยุทธ์ ที่เล็งถึงผลลัพธ์และเพื่อบรรลุเป้าหมายเป็นสำคัญ และการกระทำเชิงการสื่อสาร ที่เป็นการใช้เหตุผลสื่อสารเพื่อมุ่งให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน ส่วนหนึ่งนั้น อาจเป็นเพราะการเคลื่อนไหวเป็นที่รู้จักและได้รับการสนับสนุนจากประชาชนจำนวนมาก ประกอบกับนายสุเทพ เทือกสุบรรณ แกนนำการเคลื่อนไหวของกลุ่ม กปปส. เป็นบุคคลมีชื่อเสียง ผู้ใช้งานเฟซบุ๊กที่ติดตามและสนับสนุนเพจที่เกี่ยวข้องมีความชื่นชมในตัวแกนนำและขบวนการเคลื่อนไหว และผู้ใช้งานเฟซบุ๊กบางส่วนได้รับข้อมูลจากแหล่งอื่นภายนอกเพียงพอแล้วสำหรับการตัดสินใจ (Pre-Judgement) เข้าร่วมสนับสนุนขบวนการ ดังนั้น การกระทำเชิงการสื่อสารโดยการกล่าวอ้างความสมเหตุสมผลเพื่อโน้มน้าวหรือสร้างความเข้าใจร่วมกันจึงไม่จำเป็นแฟนเพจเหล่านี้สามารถใช้การสื่อสารในรูปแบบการกระทำเชิงกลยุทธ์ที่มุ่งผลลัพธ์เป็นสำคัญโดยไม่ต้องกล่าวอ้างความสมเหตุสมผลได้ เนื่องจากอิทธิพลของแกนนำและขบวนการเคลื่อนไหวนั่นเอง

และจากการศึกษานี้ เราอาจแบ่งกลุ่มผู้ใช้งานเฟซบุ๊ก หรือผู้กระทำการเป็นสี่กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มที่เห็นด้วยและ

พร้อมที่จะปฏิบัติตามข้อเรียกร้องจากผู้พูด (2) กลุ่มที่เห็นด้วยกับการเคลื่อนไหว แต่เรียกร้องการกล่าวอ้างความสมเหตุสมผลที่เหมาะสมยิ่งขึ้นสำหรับปฏิบัติการใด ๆ (3) กลุ่มที่ไม่เห็นด้วย และเรียกร้องการกล่าวอ้างความสมเหตุสมผลที่เหมาะสมยิ่งขึ้นเพื่อประกอบการตัดสินใจในการกระทำขั้นตอนต่อไป และ (4) กลุ่มที่ไม่เห็นด้วย และไม่เรียกร้องการกล่าวอ้างความสมเหตุสมผลใด ๆ เพิ่มเติมอีกต่อไป ซึ่งเพิ่งเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของกลุ่ม กปปส. โดยเฉพาะเพจ Suthep Tuagsuban ของนายสุเทพ เทือกสุบรรณ แกนนำกลุ่ม กปปส. มักมีผู้ใช้งานเฟซบุ๊กทั้งที่ติดตามและไม่ติดตามแฟนเพจ ทั้งสี่แบบ เข้ามาแสดงความคิดเห็นระหว่างกันทั้งที่ใช้เหตุผลและไม่ใช้เหตุผล รวมถึงปรากฏมีการใช้ประทุษร้ายและการกระทำที่ไม่เหมาะสมหรือขัดต่อกฎหมายตอบโต้กัน ในขณะที่แฟนเพจซึ่งเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มคัดค้านการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์ การเคลื่อนไหวคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินจังหวัดกระบี่ และกลุ่มสาธารณะของกลุ่มเคลื่อนไหวคัดค้านการทำเหมืองแร่ในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ มักไม่ค่อยพบผู้ใช้งานเฟซบุ๊กกลุ่มที่สี่ บรรยายการสนทนาจึงเต็มไปด้วยการหยิบยกเหตุผลมาคัดค้านกัน และพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพมากว่า

3. การใช้เว็บไซต์เฟซบุ๊กในการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันเป็นผลมาจากการเคลื่อนไหวในมิติต่าง ๆ

ในประเด็นการใช้เฟซบุ๊กเพื่อการสื่อสาร และสร้างความตระหนักรู้แก่สังคม พบว่า แฟนเพจที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสิทธิได้แก่ เพจ กปปส เพจ Suthep Tuagsuban เพจมูลนิธิมวลมหาประชาชนเพื่อการปฏิรูปประเทศไทย เพจมูลนิธิสืบ นาคะเสถียร เพจ Sasin Chalermklarp เพจ หยุด!!! เขื่อนแม่วงก์ STOP DAM เพจหยุดถ่านหินกระบี่ และเพจ No-Coal Krabi (ยกเว้นการเคลื่อนไหวคัดค้านการทำเหมืองแร่ในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ที่ไม่มีการทำแฟนเพจบนเฟซบุ๊ก) จะใช้การสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ ผ่านการนำเสนอและเผยแพร่เนื้อหา ทั้งการโพสต์ข้อความ รูปภาพ วิดีโอ และลิงก์เนื้อหาจากแหล่งภายนอก และมีการตอบสนองจากผู้ใช้งานเฟซบุ๊กต่อเนื้อหาของเพจเหล่านั้น (แสดงในตารางที่ 2, 3, และ 4) แฟนเพจที่มีผู้ติดตามจำนวนมาก ก็จะมีการตอบสนองจากผู้ใช้งานมากตามไปด้วย โดยเฉพาะการแชร์หรือการเผยแพร่ข้อมูลที่ได้นำเสนอต่อเครือข่ายของผู้ใช้แต่ละราย นั่นหมายความว่า นอกจากผู้ใช้ที่ติดตามแฟนเพจเหล่านี้จะเห็นข้อมูลที่ทางเพจได้นำเสนอแล้ว เครือข่ายของผู้ใช้ก็จะได้รับข้อมูลเหล่านี้ด้วย ซึ่งอาจนำไปสู่การเข้าร่วมกลุ่มหรือติดตามเพจต่อไปไม่สิ้นสุด บ่งบอกถึงความสามารถในการสื่อสารประเด็นที่ขบวนการเคลื่อนไหวต้องการไปยังประชาชนที่ประสบความสำเร็จ ในขณะที่การเคลื่อนไหวของกลุ่มคัดค้านการทำเหมืองแร่ในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งไม่ปรากฏมีการสร้างแฟนเพจบนเฟซบุ๊ก ซึ่งอาจทำให้การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของขบวนการทำได้อย่างไม่มีประสิทธิภาพมากนัก สอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้ใช้งานเฟซบุ๊กที่ตอบแบบสอบถาม โดยร้อยละ 75.73 ไม่รู้จักการเคลื่อนไหวของกลุ่ม

ในประเด็นการสร้างเครือข่าย และระดมทรัพยากรของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม พบว่า เพจที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวทั้งหมด มีการสร้างเครือข่ายโดยการกดถูกใจในลักษณะ Fanpage-Like-Fanpage กับแฟนเพจอื่น ๆ ในหมวดหมู่เดียวกันและใกล้เคียงกัน ซึ่งการสร้างและมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกอื่นในเครือข่าย จะช่วยส่งเสริมให้การเคลื่อนไหวประสบความสำเร็จได้มากขึ้น (ตารางที่ 5) ซึ่งผลการศึกษารับรู้การเคลื่อนไหวของกลุ่ม กปปส. มีข้อค้นพบสำคัญคือ เพจ Suthep Tuagsuban ซึ่งมีขนาดใหญ่ที่สุดเมื่อเทียบกับเพจอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง แม้จะมีดัชนีชี้วัดที่เป็นสมาชิกเครือข่ายที่มีชื่อเสียงที่สุด แต่เพจที่มีประสิทธิภาพในการเชื่อมโยงสมาชิกเครือข่าย กลับเป็นเพจมูลนิธิมวลมหาประชาชนเพื่อการปฏิรูปประเทศไทย ที่มีค่าความเป็นจุดศูนย์กลางสูงที่สุดไม่ว่าจะวัดโดยวิธีใด ซึ่งแสดงถึงเพจดังกล่าวสามารถสื่อสารหรือส่งผ่านทรัพยากรกับเครือข่ายอื่น ๆ ได้อย่างรวดเร็ว มีอิทธิพล และอยู่ในฐานะสมาชิกที่สามารถนำเข้าสู่ข้อมูลความรู้เพื่อเผยแพร่ไปยังสมาชิกของตนได้อย่างดีกว่า ส่วนขอค้นพบสำคัญด้านเครือข่ายของกรณีการเคลื่อนไหวคัดค้านการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์ พบว่าเพจ Sasin Chalermklarp เป็นเพจที่มีชื่อเสียง และเป็นรู้จักมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับอีกสองเพจ ในขณะที่เพจมูลนิธิสืบ นาคะเสถียรซึ่งมีขนาดใหญ่ด้วยจำนวน

ผู้ติดตาม และมีการตอบสนองจากผู้ติดตามมากแล้ว คำดัชนีวัดเครือข่ายส่วนใหญ่ยังบ่งชี้ว่า เพื่อดังกล่าวมีประสิทธิภาพในแง่ของการเป็นศูนย์กลางที่เชื่อมโยงของสมาชิกเครือข่าย ทั้งความสามารถในการสื่อสารหรือส่งผ่านทรัพยากรไปยังเครือข่ายอื่น ๆ ได้อย่างรวดเร็ว มีอิทธิพล และยังสามารถนำเข้าสู่ข้อมูลความรู้เพื่อเผยแพร่ไปยังสมาชิกของตนได้อย่างดี

กรณีการเคลื่อนไหวคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินจังหวัดกระบี่ พบว่าเพจ No-Coal Krabi มีจำนวนผู้ติดตามเพียงสามพันกว่าบัญชีและจัดว่าเป็นเพจขนาดเล็กกว่าเมื่อเทียบกับเพจหยุดถ่านหินกระบี่หรือเพจจากกรณีศึกษาอื่น ๆ แต่เมื่อพิจารณาจากดัชนีความเป็นจุดศูนย์กลางของเครือข่ายโดยวัดจากค่าต่าง ๆ หลายวิธีแล้วพบว่า เพจ No-Coal Krabi กลับเป็นเพจที่มีค่าความเป็นจุดศูนย์กลางสูงสุดในเครือข่าย ซึ่งแสดงถึงเพจดังกล่าวสามารถสื่อสารหรือส่งผ่านทรัพยากรกับเครือข่ายอื่น ๆ ได้อย่างรวดเร็ว มีอิทธิพล และนำเข้าสู่ข้อมูลความรู้เพื่อเผยแพร่ไปยังสมาชิกของตนได้อย่างดี แต่อย่างไรก็ตาม จะต้องมีการพิจารณาบริบทอื่น ๆ ประกอบด้วย อาทิ หากเพจดังกล่าวมีค่าความเป็นจุดศูนย์กลางสูงแล้ว แต่ยังไม่ประสบความสำเร็จในด้านการส่งผ่านข้อมูลข่าวสารและสร้างองค์ความรู้ให้เกิดแก่สังคม นั่นอาจเป็นเพจ No-Coal Krabi มีขนาดเล็ก ไม่เป็นที่รู้จักมาก จึงพยายามสร้างเครือข่าย หรือ "ฟิงพา" เพจอื่นภายนอกมากจนเกินไปและทำให้ไม่สมดุลกับจำนวนผู้ติดตามที่มีจำนวนน้อย กล่าวคือ แม้จะสามารถนำเข้าสู่ข้อมูลความรู้และมีเครือข่ายซึ่งสามารถฟิงพาได้มาก แต่หากข้อความหรือสารนั้น สามารถส่งผ่านไปยังผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมายได้เพียงจำนวนน้อย ก็อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนการเคลื่อนไหวของกลุ่มไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

ส่วนประเด็นการใช้เฟซบุ๊กเป็นไปเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของขบวนการเคลื่อนไหว และเปลี่ยนแปลงสังคม พบว่าความสำเร็จของการเคลื่อนไหวแต่ละกลุ่ม จากข้อมูลที่เก็บรวบรวมทั้งจากเอกสาร อินเทอร์เน็ต รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ต่างบ่งชี้ว่าความสำเร็จหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสังคมอันเป็นผลมาจากการเคลื่อนไหวนั้น อาจมีลักษณะต่างกันและเกิดขึ้นจากหลายปัจจัย แต่สิ่งที่เป็นผลชัดเจนที่สุดจากการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวของแต่ละกลุ่มชี้ให้เห็นว่า ได้สร้างความรู้ความเข้าใจและเผยแพร่ข้อมูลอันจะเป็นประโยชน์ให้กับส่วนรวม กระตุ้นจิตสำนึกสร้างเจตจำนงในการมีส่วนร่วม และเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทางที่ดีขึ้น

ตารางที่ 2 สรุปข้อมูลสถิติด้านรายละเอียดของแผนเพจที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวกลุ่ม กปปส.

เพจ	ถูกใจ	ติดตาม	โพสต์ทั้งหมด	โพสต์ข้อความ				โพสต์รูปภาพ				โพสต์วิดีโอ				ลิงก์ภายนอก			
กปปส	71,241	70,458	778	19 (2.44%)				615 (79.05%)				121 (15.55%)				22 (2.83%)			
				C	R	S	E	C	R	S	E	C	R	S	E	C	R	S	E
				483	6,882	571	7,936	37,825	519,179	145,557	702,561	13,141	63,454	51,937	128,532	529	5,897	445	6,871
Suthep Taugsuban	2,774,712	2,713,762	1,489	61 (4.10%)				1,054 (70.79%)				334 (22.43%)				40 (2.69%)			
				C	R	S	E	C	R	S	E	C	R	S	E	C	R	S	E
				181,770	3,110,186	144,368	3,436,324	5,280,643	70,567,154	3,882,345	79,730,142	185,446	2,174,822	115,288	2,475,556	24,054	600,156	15,893	640,103
มูลนิธิมวลมหาประชาชนฯ	176,443	172,839	1,658	1 (0.06%)				1,530 (92.28%)				99 (5.97%)				28 (1.69%)			
				C	R	S	E	C	R	S	E	C	R	S	E	C	R	S	E
				2	14	0	16	73,768	2,821,477	287,531	3,182,776	823	15,855	1,269	17,947	373	10,986	568	11,927

หมายเหตุ 1. ข้อมูลตั้งแต่ช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2556 - เดือนเมษายน พ.ศ. 2561
2. ค่าร้อยละ (percent: %) คือสัดส่วนต่อโพสต์ทั้งหมด
3. C = คอมเมนต์, R = รีแอคชั่น, S = แชร์, E = การตอบสนองโดยรวม

ตารางที่ 3 สรุปข้อมูลสถิติด้านรายละเอียดของแฟนเพจที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวกลุ่มคัดค้านการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์

เพจ	ถูกใจ	ติดตาม	โพสต์ทั้งหมด	โพสต์ข้อความ				โพสต์รูปภาพ				โพสต์วิดีโอ				ลิงก์ภายนอก			
มูลนิธิสืบนาคะเสถียร	193,360	193,660	3,783	23 (0.61%)				2,886 (76.29%)				261 (6.90%)				613 (16.20%)			
				C	R	S	E	C	R	S	E	C	R	S	E	C	R	S	E
				72	1,614	250	1,936	20,990	1,352,759	203,121	1,576,870	1,945	60,925	13,193	76,063	2,726	143,003	26,569	172,298
Sasin Chalermklarp	46,341	45,657	1,580	40 (2.53%)				763 (48.29%)				144 (9.11%)				631 (39.94%)			
				C	R	S	E	C	R	S	E	C	R	S	E	C	R	S	E
				229	8,730	369	9,328	5,356	227,181	22,729	255,266	306	14,324	982	15,612	1,157	62,462	7,054	70,673
หยุด!!! เขื่อนแม่วงก์ STOP DAM	26,983	26,750	287	12 (4.18%)				137 (47.73%)				51 (17.77%)				87 (30.31%)			
				C	R	S	E	C	R	S	E	C	R	S	E	C	R	S	E
				66	511	52	629	506	27,110	1,347	28,963	133	6,107	682	6,922	401	11,926	1,014	13,341

หมายเหตุ 1. ข้อมูลตั้งแต่ช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2556 - เดือนเมษายน พ.ศ. 2561
2. ค่าร้อยละ (percent: %) คือสัดส่วนต่อโพสต์ทั้งหมด
3. C = คอมเมนต์, R = รีแอคชั่น, S = แชร์, E = การตอบสนงโดยรวม

ตารางที่ 4 สรุปข้อมูลสถิติด้านรายละเอียดของแผนเพจที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวกลุ่มคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินจังหวัดกระบี่

เพจ	ถูกใจ	ติดตาม	โพสต์ทั้งหมด	โพสต์ข้อความ				โพสต์รูปภาพ				โพสต์วิดีโอ				ลิงก์ภายนอก			
หยุดถ่านหินกระบี่	20,733	21,287	1,986	31 (1.56%)				1,403 (70.64%)				270 (13.59%)				282 (14.20%)			
				C	R	S	E	C	R	S	E	C	R	S	E	C	R	S	E
				134	2,848	807	3,789	11,327	170,373	52,644	234,344	7,421	35,740	16,844	60,005	2,212	32,083	9,592	43,887
				8 (0.90%)				496 (56.30%)				74 (8.40%)				303 (34.40)			
No-Coal Krabi	3,076	2,943	881	C	R	S	E	C	R	S	E	C	R	S	E	C	R	S	E
				26	88	18	132	324	8,734	1,896	10,954	53	777	107	937	181	3,871	1,022	5,074

หมายเหตุ 1. ข้อมูลตั้งแต่ช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2556 - เดือนเมษายน พ.ศ. 2561
2. คารอยละ (percent: %) คือสัดส่วนต่อโพสต์ทั้งหมด
3. C = คอมเมนต์, R = รีแอคชั่น, S = แชร์, E = การตอบสนองโดยรวม

ตารางที่ 5 การเปรียบเทียบรายละเอียดดัชนีที่สำคัญของเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์แบบ Fanpage-Like-Fanpage จากเพจที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวทางสังคมการศึกษา

Vertex	Nodes	Edges	Density	Links per node	In-degree	Out-degree	Betweenness centrality	Closeness centrality	Eigenvector centrality
การเคลื่อนไหวของกลุ่ม กปปส.									
มูลนิธิมวลมหาประชาชนเพื่อการปฏิรูปประเทศ	38	244	0.167852063	6.421052632	4	35	676.467	0.028	0.052
Suthep Thaugsuban (สุเทพ เทือกสุบรรณ)					15	9	22.714	0.019	0.042
กปปส					0	0	0.000	0.000	0.000
การเคลื่อนไหวคัดค้านการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์									
มูลนิธิสืบนาคะเสถียร	123	1,316	0.087564974	10.699187	5	116	9,053.253	0.008	0.023
Sasin.Chalermklarp					35	11	694.939	0.005	0.015
หยุด!!! เขื่อนแม่วงก์ STOP DAM					1	1	242.000	0.004	0.001
การเคลื่อนไหวคัดค้านการทำเหมืองแร่ในจังหวัดเพชรบูรณ์ (ไม่ปรากฏข้อมูล)									
การเคลื่อนไหวคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินจังหวัดกระบี่									
หยุดถ่านหินกระบี่	138	1,519	0.080344864	11.00724637681	2	31	908.199	0.004	0.006
NoCoalKrabi					6	132	10,672.192	0.007	0.024

อภิปรายผล

เฟซบุ๊กนั้นมีความเป็นพื้นที่สาธารณะตามแนวคิดของฮาเบอร์มาส ในลักษณะร่วมสมัย (Contemporary Public Sphere) ที่เป็นพลวัตรมีการหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา (Dynamic Public Sphere) แต่ความเป็นพื้นที่สาธารณะนี้ เป็นหน้าฉากที่การแสดงความคิดเห็นของประชาชนจำนวนมากยังขาดเหตุผล ซึ่งทำให้บางครั้งการสถาปนาฉันทมติ ไม่ได้เกิดจากความเข้าใจร่วมกันแต่เป็นลักษณะ พวกมากลากไป ซึ่งปริมาณการสนับสนุนจากประชาชนจำนวนมากนั้นมีแนวโน้มอย่างยิ่งที่จะเป็นปัจจัยสำคัญซึ่งเป็นแรงกดดันและส่งผลกระทบให้ผู้มีอำนาจต้องแก้ไขปัญหาก็หรือลงมือปฏิบัติการตามข้อเรียกร้อง โดยผลการศึกษาที่มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ วีราภรณ์ ประสพรัตนสุข บางส่วนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นในมิติการกระทำบนพื้นที่สาธารณะออนไลน์ดังกล่าวไปข้างต้นโดยมีการอ้างถึงงานของ ลิฟวิงสโตนและสาลักษณ์ ประวาระณะ (วีราภรณ์ ประสพรัตนสุข, 2558) ว่าพื้นที่สาธารณะภายใต้กรอบของสื่อสังคมออนไลน์สมัยใหม่นี้ เป็นพื้นที่สาธารณะจำลอง (Pseudo-public sphere) เนื่องจากเนื้อหาหรือปรากฏการณ์ที่แสดงบนพื้นที่ออนไลน์นี้ ผู้รับสารเพียงติดตามว่าเกิดอะไรขึ้น แต่ไม่สนใจกับเนื้อหาที่แท้จริง รวมทั้งการถกเถียงเกี่ยวกับประเด็นสาธารณะที่เกิดขึ้นบนโลกออนไลน์ก็ไม่ได้นำไปสู่การแก้ปัญหาหรือเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างแท้จริง อีกทั้งยังมีงานของ คริสเตียน ฟุชส์ (Fuchs, 2014) ซึ่งให้ข้อสังเกตว่าข้อจำกัดของเสรีภาพในการพูดและแสดงความคิดเห็นสาธารณะอันเนื่องมาจากระดับการศึกษาที่แตกต่างกันของคนในสังคม และข้อจำกัดของเสรีภาพในการรวมมือหรือการรวมกลุ่มอันเนื่องมาจากรัฐและทุนยักษ์ใหญ่ครองอำนาจและทรัพยากรไว้ในมือ การถกเถียงหรือหาข้อสรุปเกี่ยวกับประเด็นสาธารณะต่าง ๆ จึงมีลักษณะเป็นเพียงละครเวทีที่ถูกควบคุมโดยรัฐและทุน ในขณะที่ประชาชนเป็นเพียงคนดูเกาะติดขอบเวทีและเชื่อว่าการแสดงความคิดเห็นหรือรวมมือกันบนพื้นที่สาธารณะดังกล่าวนี้มีเสรีภาพอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม หากจะทำให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งเป็นผลจากการเข้าร่วมเรียกร้องโดยมีฉันทมติซึ่งสถาปนาขึ้นจากพื้นที่สาธารณะออนไลน์สามารถเกิดขึ้นได้ จะต้องกระตุ้นให้ประเด็นทางสังคมนั้น เป็นกระแสที่ถูกพูดถึงและให้ความสนใจอย่างมากจากประชาชน กล่าวคือ ความคิดเห็นสาธารณะและข้อเรียกร้องของกลุ่มขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจะต้องดำเนินไปทั้งบนพื้นที่ในโลกออนไลน์กับการใช้สื่อกระแสหลักและปฏิบัติการทางสังคมในโลกแห่งความเป็นจริงควบคู่กันไปเพื่อทำให้เกิดประชาคมจากการสนับสนุนของประชาชน รวมถึงการเสริมสร้างความเข้มแข็งของขบวนการเคลื่อนไหวด้วยการสร้างเครือข่ายและจิตสำนึกแก่ประชาชนซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของวีราภรณ์ ที่ได้อภิปรายในงานของตนว่า แฟนเพจเฟซบุ๊กของ สมบัติ บุญงามอนงค์ ที่ได้ทำการศึกษานั้น มีการทำกิจกรรมเคลื่อนไหวทางสังคม นอกเหนือจากเพียงการพูดคุยถกเถียงกันบนเครือข่ายออนไลน์เท่านั้น ทั้งยังได้อ้างถึงงานของ อาราโต และ โคเฮน (วีราภรณ์ ประสพรัตนสุข, 2558) ซึ่งชี้ว่าพื้นที่สาธารณะนั้น อยู่บนโลกแห่งการสื่อสารของกลุ่มที่เรียกว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนิรูปแบบใหม่ นอกจากนั้นในงานของ สุนทร คุณชัยมั่ง (2555) ที่เสนอว่าการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทยนั้น การทำงานการสื่อสารโดยเฉพาะการสร้างเครือข่ายผ่านสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ เป็นองค์ประกอบและเครื่องมือที่สำคัญในการปฏิบัติการทางการเมือง เพื่อสร้างโอกาสทางการเมืองมากขึ้น

ในส่วนของการใช้เฟซบุ๊กเพื่อเคลื่อนไหวทางสังคมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมต่างๆ ซึ่งพบว่ามีการใช้กลยุทธ์ในการเคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดการรับรู้และสนับสนุนจากประชาชน รวมถึงเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตามแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมของ สตีเวน อาร์. กอร์ดอน (Gordon, 2015) ที่ระบุว่า การเคลื่อนไหวทางสังคมนั้นจะเกิดขึ้นจากองค์ประกอบสองส่วน ได้แก่ ประชาคมแห่งความสนใจร่วม และการเรียกร้องการปฏิบัติการ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จากการศึกษาพบว่าเฟซบุ๊กยังไม่มีความเป็นพื้นที่สาธารณะอย่างสมบูรณ์ โดยในมิติการกระทำนั้น การพูดคุยถกเถียงอภิปรายระหว่างกันยังขาดการใช้เหตุผลทั้งในเชิงการวิเคราะห์วิจารณ์ จึงควรมีการส่งเสริมสังคมแห่งปัญญา อาทิ การส่งเสริมด้านการศึกษา การคิดวิเคราะห์ และมีการควบคุมการนำเข้าหรือเผยแพร่ข้อมูลความเท็จหรือไม่เหมาะสมบนระบบสื่อสังคมออนไลน์

2. จากการศึกษาพบว่าเมื่อสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์จะมีข้อได้เปรียบในแง่ที่ส่งเสริมให้ประชาชนไม่อยู่ในฐานะเพียงผู้บริโภคข้อมูลข่าวสารเท่านั้น แต่ยังสามารถทำหน้าที่สร้างสรรค์และเผยแพร่เนื้อหาด้วยตนเองอีกด้วย กระนั้น เนื้อหาในระบบออนไลน์ ยังขาดการคัดกรองตรวจสอบก่อนที่จะมีการเผยแพร่ ทำให้มีข้อมูลอันเป็นเท็จและไม่เหมาะสมปนอยู่กับข้อมูลที่สำคัญจำเป็นในการขับเคลื่อนสังคม ภาคประชาชนหรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความรู้มากขึ้น รวมถึงการสอดส่องและส่งเสริมให้สื่อทางเลือกมีเสรี และปลอดจากการครอบงำจากรัฐและทุนอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในอนาคต

1. ควรมีการศึกษาข้อมูลแบบเจาะลึกจากแฟนเพจบนเฟซบุ๊กมากขึ้น อาทิ การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ดูแลเพจ (Admin) เกี่ยวกับกลยุทธ์ในการสร้าง นำเสนอ และเผยแพร่เนื้อหาเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของการเคลื่อนไหว หรืออาจศึกษาวิจัยโดยสร้างแฟนเพจขึ้นเองและเก็บข้อมูลเชิงลึกจากการใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ เพื่อสร้างการรับรู้และการตอบสนองจากผู้ใช้งานเฟซบุ๊ก

2. ควรมีการศึกษาข้อมูลการเคลื่อนไหวทางสังคมบนสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์แพลตฟอร์มอื่น ๆ ด้วย เช่น ทวิตเตอร์ และยูทูบ

รายการอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ, กิตติ กันภัย และปรีชาต สถาปิตานนท์. (2543). *มองสื่อใหม่ มองสังคมใหม่*. กรุงเทพฯ: เอ็ดดิสัน เพรส โปรดักส์. กุสุมา ภูใหญ่. (2556). *แนวคิดพื้นที่สาธารณะ*. [ออนไลน์]. วันที่ค้นข้อมูล 3 เมษายน 2557, เข้าถึงได้จาก

<http://kusumakooyai.blogspot.com>

พินเฉลยสัน, เจมส์ กรัดดอน. (2559). *ฮาเบอร์มาส: มนุษย์กับพื้นที่สาธารณะ* (วราภรณ์เฉลิมพันธุ์ศักดิ์, แปล). กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา. รุจเรชา วิทยายุทธภูมิ และ นันทิพย์ วิภาวิน. (2555). การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม กับงานวิจัยทางสารสนเทศศาสตร์. ใน *วารสารบรรณศาสตร์ มศว ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม - ธันวาคม 2555* (หน้า 126-140). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วีราภรณ์ ประสพรัตน์สุข. (2558). *บทบาทของเฟซบุ๊ก "สมบัติ บุญงามอนงค์" กับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ เพื่อต่อต้านร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมฯ*. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาสื่อสารมวลชน, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุนทร คุณชัยมั่ง. (2555). *พื้นที่สาธารณะ (โลกไซเบอร์) กับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ของไทย (พ.ศ. 2549 - 2554)*. ต้นฉบับร่าง โครงการตำรา เสนอต่อคณะนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต. ปรับปรุงจากดัชนีพันธกิจสู่ตรปรัชญาของบัณฑิต, สาขาวิชาการพัฒนารัฐบาลบาล, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.

- สุรัช คมพจน์. (2554). เยอรมัน ฮาเบอร์มาสกับทฤษฎีวิพากษ์สังคมสมัยใหม่: โครงการ"การรู้แจ้ง" กับการจัดวางปทัสสถานให้กับการวิพากษ์. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการปกครอง, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Fuchs, C. (2014). Karl Marx and the Study of Media and Culture Today. In *Culture Unbound, Volume 6* (pp. 39-76). [online]. Retrieved April 2, 2016, from www.cultureunbound.ep.liu.se
- Fuchs, C. (2014). Social Media and the Public Sphere. In *Triple C Journal Vol. 12 No. 1* (pp. 57-101). [online]. Retrieved April 1, 2016, from <https://www.triple-c.at>
- Gordon, S.R. (2015). *Fostering Social Movements with Social Media*. [online]. Retrieved February 1, 2019, from https://www.researchgate.net/publication/288669174_Fostering_Social_Movements_with_Social_Media
- Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action Vol.1 Reason and The Rationalization of Society* (McCarthy, T., Trans). Boston: Beacon Press.
- Habermas, J. (1987). *The Theory of Communicative Action Vol.2 Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason* (McCarthy, T., Trans). Boston: Beacon Press.